

kir se oznani, de Modrostne bukve stariga Testamenta so v krajnskim jeziki naprodaj per vedovi Anna Raab na starim tergi Nro. 109. nezvezane kup je 30 kr. — Zdaj se te bukve vsim slovincam perporoče, ne le, ker so polne dobrih svetih naukoy, temuč tudi, ker so v lepim čistim slovenskim jeziki pisane; v takim jeziki, kakor ga krajnci po deželi govore, kodar še niso spaceni od nemšine. Prestavlavec teh bukv nekaže zmirej z perstam, inu negovori, kakor postavim nekatiri, kir očejo enako Nemcam reči: ta hlapec je vzel to sekiro, je šel na to dvo-riše, inu je te derva na te polena razsekal; prestavlavec je vse take inu druge nepotrebne besede venspustil; inu se deržal po tim, kakor stoji vera po krajnskim v sakristiskih bukvah, ker je tako pisano, gmajno svetnikov, odpušanje grehov, gorivstajenje mesa, inu večnu življenje. Te reči povem zavolo učenih, katiri bodo moje novice brali. Dalaj so dosti-krat besede jest, je, o, ti, mi, venpušene, kirkol niso potrebne, inu med čistmi Slovenci nenavadne.* In l. 76—78.

Oznaniło.

»Novo leto se perbližuje, tedaj se oppomnio, katiri želé novice zanaprej prejematı, de naj se al per meni podpisanmu, al na bližni cesarski pošti oglasio, inu za pol leta naprej plačajo. Za pol leta se plačuje en goldinar, po pošti pa dva goldinarja. Se perporočim za obilno jemanje.«

Joan. Friedrich Eger
na Polanah Nro. 3.

Pripravljavna pot v zemljepisje in zgodovino.

(Dalej.)

Zemlja je 4. tudi različna po rastlinstvu na njenih posameznih delih. Rastlinstvo kinča s svojimi barvami in cvetjem, s perjem in sadjem našo zemljo. Kjer zeli ne rastejo, je narava mertva. Zlato in srebro. žlahni kamni in biseri so pri ljudeh v veliki ceni, a mertve stvari so. Vsaka rastlina, travnata bilka in lilija, ternov germ in ponosna cedra na Libanu nekako živi, ima čas rojstva, cvetja, dozoreva in odmira. Kjer ni rastlin, tam tudi ni žival; dasi je veliko mesojednih žival, vendar se hranijo od takih, ki žive od rastlin. Življenje žival je v zvezi z življenjem rastlin. Rastline najboljše kažejo, kakšno je obnebje, kakšna je narava v deželi, navezane so na zrak, svetlobo, toploto, zemljo in lego v deželi, kjer rastejo in se sponašajo. Vsako obnebje ima svoja rastlinska plemena: drugačna so za merzli sever, drugačna za topli jug; drugačna za višave, drugačne za nižave, drugačna so v močvirji, drugačna na pesku in vročih tleh; ob kratkem, vsak kos zemlje ima kaj posebnega svojstva. Dva kraja daleč vsaksebi, ki imata jednako naravo v obnebjı, v tleh, pri vlagi

in pri drugih okolnostih imata rastlinstvo skoraj jednako, in v istem številu; jednaki vzroki, jednaki učinki.

Povsod na zemlji in pod vsakem obnebjem tudi ne rastejo vse rastline; na visokih gorah je merzlo obnebjje, kakor na severu, ali v skrajnem jugu, v tem obnebjju je domovina mahu in gobam, tam raste le malo zeli in samo nizko germovje. Čim bliže toplemu ali vročemu obnebjju, tem večje so rastline, tem bolj sočnate so zeli, tem ponosnejša so drevesa, tem bolj ognjevite so cvetice, tem bolj dišeči in ostrejši so sokovi, tem sladkejše in milejše je sadje. Tam tedaj je domovina dišečinam, kjer raste poper, muškatovi oreh, cimet, sladkorni terst in drugo tako ostro ali sladko ovočje.

A tudi enaka versta rastlin mora biti po različnih zemeljskih pasovih drugačna: rastline, ki v Sibiriji in Laponiji kar po tleh lazijo, vzrastejo pod toplejšim podnebjem visoke kot drevesa. Tako so, na pr. praproti po merzlih severnih deželah, isto tako tudi po toplejših krajih v Srednji Aziji; na severju so majhne, v Srednji Aziji so velike, da se mož s konjem pod njimi skrije.

Takisto je tudi pri nas na grintovcih, kjer je kaj persti, ondi raste mah le pičlo, rastejo le tanke trave, male planinske cvetice; ako niže stopaš, vidiš pritlično germovje, brinje, malinov germ (rudeč), še le bolj proti dolu ugledaš vitke jelke, smreke in mečesne in za njimi ali pred njimi listovce: hraste, bukve in jelše i. dr. Na podnožji grintovcev raste ovočno drevje, na njivah in vertovih raste žito, sočivje in zelenjava. Na južni strani štajarskih planin ob Savini pa že vidimo, kako raste vinska terta; ako se pa ozremo na našo Lipavo, na Goriška berda, ki so unstran visokih gora, pa zapazimo, kako počasi stopamo v kraje, kjer raste žlahno (južno) ovočje. Vidimo tedaj enako razliko med rastlinstvom, ako stopamo iz toplega zemeljskega pasa proti merzlemu, a tudi če stopamo iz nižave v višave, iz doline v planino. Obnebjje tedaj najmogočnejše zapoveduje rastlinstvu.

Visoko palmovo drevo, krušno drevo, margarane (granatovo drevo), čajev germ, kavo, bombaževo terstje (paličevje), cimetovo drevo, poper in na tisoče enakih rastlin imaš iskati le v toplem zemeljskem pasu, kjer toplota in vlaga sodeluje na dobro zemljo, in vse naravne sile v delavnost priganja. Le poskusi, prestaviti te izrodke najtoplejšega podnebjja v našo merzlo severno obnebjje, morda, da ti bodo rastli, privzemši veliko umetnost v zakurjenem rastlinjaku, a ponesli se ne bodo, ne bodo tako visoki in močni, niti ne bodo imeli tega cvetja, tega sadu, kakor v domači deželi. A poskusi nasprotno, presaditi planinski mah ali žličnik, ki raste na severju ali po naših planinah pod prostim nebom, na toplo obnebjje, kmalu bo odmerl, kajti prazna je vsa umetnost, ako natura čisto nasprotuje.

Vsaka rastlina je pa vendar kjer koli sama (divja) vzrasla t. j. natvora je rodila njo, in človek ni tukaj imel ničesa opraviti. Ista rastlina je pa na več krajih divja vzrastla, ako je bilo: zrak in tla, svetloba in toplota povsod, tu in tam jednako. Iz prvotne domovine so se razširile rastline po drugih, večkrat zelo oddaljenih krajih. Veter raznaša seme, voda, tiči in živali na kopnem so že tudi veliko storili, da se zerno za seme, da se korenine rastlin daleč razneso. Največ pa je storil človek; iz dežele v deželo, iz dela sveta v drugi, da iz obnebjja v obnebjje je presadil rastline, jih umetno privadil, da rastejo v obnebjju tudi takem, kjer je bilo od začetka videti, da je zoper njih naravo. Veliko naših vertnih zeli in poljskih rastlin, ovočnega drevja, je rastlo iz pervega v drugih, od naših razločnih deželah, iz Cipre je prišel vohrov; vinska terta, jabelka, hruške, češnje, murbe in drugo ovočje je prišlo z Azije v Evropo. Krompir, turšica in tabak je prišel iz Amerike k nam, in tako na tisoče drugih rastlin na polju, na vertu in v gozdu.

Nekaj rastlin človek obdeluje in prideluje, veliko več pa je divjih. Vsak zemeljski pas ima svoje verste rastlin, ki se obdelujejo in ki divje rastejo. Izmed pridelovavnih rastlin so človeku najimunitnejše te, ki mu dajejo živež. V vsakem kraju so drugačni sadeži v živež in za kruh. V bolj severnih krajih je poglavito: ječmen in oves, nekaj bolj na jug: rež in pšenica; še le v južni Evropi so pa poglaviti pridelki za živež: pšenica, turšica in riž. Pod toplim zemeljskim pasom so palme, kokosovi orehi, ki imajo močnat steržen, sago po imenu. Na otokih Južnega morja je krušno drevo, ki ima tečen sad, na lik tikvam, od tega se poglavito hranijo stanovalci tam.

V o d a.

I. berilo, 128. vaja; 123. stran.

Lastnosti in posebnosti vode.

Tukaj v kupi imam vodo. — Sedaj vtaknem perst v vodo, vzamem ga iz nje. — Kaj je ostalo na perstu? Res da, to je en del vode, to je vodena kaplja. Znov, katera nareja kapljice, pravimo jej: kapljiva je. Kakšna je toraj voda?

Zjutraj vidimo ob raznih letnih časih po travi razne svitle kapljice, to so rosne kapljice. Tudi dež pada na zemljo v kapljicah, to so pa deževne kapljice. Ali poznate še katere druge kapljive snovi?

Ako izlijem sedaj nekoliko vode na mizo, in mizo nagnem na pošev, voda ne bo ostala na mizi, ampak na tla se bode iztekla. Kedar dežuje, teče voda s strehe; voda teče s hriba v dol. Kar pa teče, pravimo: tekoče je. Voda je toraj tekoča. Imenujte še druge tekočine!